

Pr. Dr. Constantin Mihoc

TAINA CĂSĂTORIEI ȘI FAMILIA CREȘTINĂ

**În învățăturile marilor Părinți ai Bisericii
din secolul IV**

Apare cu binecuvântarea
ÎPS Dr. LAURENȚIU STREZA,
Arhiepiscopul Sibiului și Mitropolitul Ardealului

EDITURA OASTEA DOMNULUI

2020

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MIHOC, CONSTANTIN

Taina căsătoriei și familia creștină în învățăturile
marilor Părinți ai Bisericii din secolul IV / pr. dr.

Constantin Mihoc. - Sibiu : Oastea Domnului, 2020

Conține bibliografie

ISBN 978-973-710-362-8

CUPRINS

Cuvânt înainte	9
Lista abrevierilor	13
Introducere	19
Capitolul I: Căsătoria și familia în Sfânta Scriptură	25
1. În Vechiul Testament și în iudaism	25
a) Importanța familiei la vechii israeliți	28
b) Obligația căsătoriei. Monogamia și poligamia. Leviratul	29
c) Logodna și nunta	33
d) Soț și soție, părinți și copii	35
e) Copiii și educația lor	37
2. În Noul Testament	38
a) În Sfintele Evanghelii	38
b) În Epistolele Sfinților Apostoli	42
Capitolul II: Învățătura despre căsătorie și familie în literatura patristică a secolelor II și III	49
Capitolul III: Feciorie și căsătorie	81
1. Preferința pentru feciorie	81
2. Nunta este cinstită	91
Capitolul IV: Primirea Tainei căsătoriei	97
1. Pregătirea pentru căsătorie	97
2. Timpul căsătoriei	105
3. Alegerea miresei	107

4. Primirea Tainei	117
5. Petrecerea de nuntă	123
a) Obiceiurile de la nunți	124
b) Critica Sfântului Ioan Gură de Aur	127
c) Adevărata nuntă creștină	132
Capitolul V: Căsătoria și viața de familie	137
1. Scopul căsătoriei	137
2. Impedimente la căsătorie	148
3. Soț și soție	155
a) Egalitatea dintre bărbat și femeie	155
b) Unitatea soților în căsătorie	158
c) Dragostea și respectul reciproc	159
d) Locul și rolul specific al fiecăruia dintre soți în familie, în Biserică și în societate	161
e) Rolul bărbatului și al femeii în familie	177
f) Distracțiile celor doi soți, neîngăduite și îngăduite	182
g) Podoabele la femei	194
h) Adevărata podoabă	202
i) Ținuta femeii în biserică	206
j) Ținuta femeii în societate	213
k) Bunurile materiale	214
4. Copiii	216
a) Punerea numelui copilului	220
b) Superstiții care însoțesc nașterea de prunci	221
c) Copiii rezultați din desfrânare	224
d) Educația copiilor	225

5. Păcate împotriva căsătoriei	232
a) Necinstirea soțului sau a soției	232
b) Adulterul	235
c) Incestul	256
d) Perversiunea	258
e) Uciderea copiilor în pânțele mamei	264
Capitolul VI: Indisolubilitatea căsătoriei. Divorțul	267
1. Scurtă privire biblică	267
2. Atitudinea Părinților anteniceeni cu privire la divorț și la căsătoria a doua	274
3. Sfinții Părinți din secolul al IV-lea despre divorț și despre recăsătorirea celor divorțați	279
4. Văduvia	299
5. Căsătoria a doua	310
Concluzii	317
Bibliografie generală	339

(din Vechiul și din Noul Testament), iar apoi de aportul Părinților din secolele II și III, a căror prezentare sumară își va ocupa locul cuvenit în iconomia lucrării de față. Astfel, capitolul I al acestei lucrări va trata despre căsătorie și familie în Vechiul Testament și în iudaism, apoi în Noul Testament. În capitolul II, vom expune învățătura despre căsătorie și familie a Părinților și scriitorilor bisericești de până în secolul al IV-lea.

Tratarea propriu-zisă a temei începe în capitolul III, intitulat *Feciorie și căsătorie*. Alte capitole se ocupă, în continuare, de *Primirea tainei căsătoriei* (cap. IV); de *Căsătorie și familie, în general*, și anume: scopul căsătoriei, impediamente la căsătorie, soț și soție în cadrul familiei, copiii, păcatele împotriva căsătoriei (cap. V); de *Indisolubilitatea căsătoriei* și de *divorț* (cap. VI). Câteva pagini de *Concluzii* încheie lucrarea.

CAPITOLUL I

CĂSĂTORIA ȘI FAMILIA ÎN SFÂNTA SCRIPTURĂ

1. ÎN VECHIUL TESTAMENT ȘI ÎN IUDAISM

Vorbind despre căsătorie și familie, trebuie să ne referim în primul rând la relatarea biblică despre crearea omului. Potrivit acestui important text vechitestamentar, omul a fost făcut de Dumnezeu după crearea tuturor celorlalte făpturi, ca o încoronare a lucrării Lui din cele șase zile ale creației lumii¹². „Și a zis Dumnezeu: să facem om după chipul și după asemănarea Noastră...”, relatează cartea *Facerii* (1, 26). Apoi continuă: „Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat și femeie. Și Dumnezeu i-a binecuvântat, zicând: Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l supuneți...” (v. 27-28). În capitolul 2 al *Facerii* este istorisită crearea Evei din coasta lui Adam (v. 21-22), din cauza faptului că pentru acesta nu

¹² Sfântul Vasile cel Mare își exprimă convingerea că omul este centrul universului și că toată creația este chemată să împlinească trebuințele lui. (*Omilia a VII-a și Omilia a V-a la Hexaemeron*, PG XXIX, col. 161 B și 96). A se vedea: Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu, *Învățătura despre creație la Sfântul Vasile cel Mare*, în vol. Sfântul Vasile cel Mare, închinare la 1600 de ani de la săvârșirea sa, Col. „Biblioteca Teologică”, IBM, București, 1980, p. 75.

se găsisse „ajutor pe potrivă lui” (v. 20). Când a văzut-o pe Eva, Adam a exclamat: „Iată, aceasta-i os din oasele mele și carne din carnea mea; ea se va numi femeie, pentru că este luată din bărbatul său. De aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va uni cu femeia sa și vor fi amândoi un trup” (v. 23-24).

Din aceste puține cuvinte, care exprimă cu o forță aparte, deși într-o formă atât de concisă, taina creării omului, se desprind câteva coordonate principale ale învățăturii biblice cu privire la căsătorie și familie¹³:

– Dumnezeu l-a creat pe om după chipul Său¹⁴, adică persoană cu voință liberă, cu capacitate de gândire și de iubire, dându-i și stăpânire asupra pământului¹⁵.

– Dumnezeu l-a creat pe om bisexual, bărbatul și femeia fiind deopotrivă după chipul lui Dumnezeu. Ceea ce înseamnă că omul este destinat, prin însăși creația sa, vieții de comuniune, după modelul comuniunii care există între Persoanele Sfintei Treimi. „Cele două sexe sunt complementare nu numai pe plan fizic, ci și prin comuniunea de viață, care face din iubirea conjugală un reflex al iubirii intratrinitare”¹⁶. Omul n-ar fi chip al lui Dumnezeu dacă

ar fi o monadă închisă. „Nu numai ca să-l ajute pe Adam crease Dumnezeu și pe Eva, ci și pentru ca să-l ferească de singurătate, căci numai pentru că se completează reciproc formează ei omul deplin”.

– Dumnezeu a binecuvântat prima pereche de oameni, pe Adam și pe Eva, făcându-i colaboratori ai Săi în transmiterea vieții: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul...” (Fac 1, 28).

– Între cei doi trebuie să stăpânească legea iubirii. „Pentru a fi o unire desăvârșită, căsătoria comportă o iubire desăvârșită. De aceea ea trebuie să fie indisolubilă. Astfel, căsătoria avea de la început atributele unității și indisolubilității. Bărbatul avea, în mod deplin, în unirea desăvârșită cu o femeie, tot ce-l completa esențial; și femeia la fel”. De aceea, vorbind despre căsătorie, Mântuitorul Iisus Hristos prezintă această unire între bărbat și femeie ca pe o lucrare a lui Dumnezeu: „N-ai citit că Cel ce i-a făcut de la început i-a făcut bărbat și femeie?” (Mt 19, 4) Și mai departe: „Așa încât nu mai sunt doi, ci un trup. Deci, ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despartă” (v. 6). Așadar, căsătoria are un caracter sacru încă de la creație.

Importanța pe care o are căsătoria și unirea deplină în iubire a soților este dovedită și de felul în care apare ea prezentată atât în Vechiul Testament, fiind folosită ca metaforă pentru relația dintre Iahve și poporul Său (Os 1, 2 ș.u.; 3, 1 ș.u.; 4, 10-15; Ier 2, 3; 13, 21-27; 31; Iez 16; 23; Is 54; 62 ș.a.), cât și în Noul Testament, unde căsătoria apare ca o figură profetică a unirii dintre Hristos și Biserica Sa.

Această concepție înaltă despre căsătorie și despre familie se reflectă în general în Vechiul Testament și în iu-

¹³ A se vedea: Pr. Prof. Vasile Mihoc, *Căsătoria și familia în lumina Sfintei Scripturi. Nașterea de prunci, scop principal al căsătoriei*, în MA, XXX (1985), nr. 9-10, p. 582-584.

¹⁴ Vezi: Idem, *Omul – chip și asemănare a lui Dumnezeu, deși poartă rănilor păcatelor*, în MA, XXVI (1981), nr. 7-9, p. 549 ș.u.

¹⁵ Acest aspect îl subliniază adesea Sfinții Părinți. Spre ex.: Sfântul Grigorie de Nyssa (*Marele cuvânt catehetic*, V, PG XLV, 21; trad. în lb. rom. în vol. *Scrieri*, partea a doua, Scrieri exegetice, dogmatico-polemice și morale, trad. și note de Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, Col. PSB, 30, IBM, București, 1998, p. 294).

¹⁶ Pr. Prof. Vasile Mihoc, *Căsătoria și familia...*, p. 582.

daism. Fără a lipsi însă și aspecte mai puțin pozitive, datorate „învârtoșării inimii” israeliților (Mt 19, 8).

a) Importanța familiei la vechii israeliți

Atunci când tânărul Iacov a mers la unchiul său Laban, acesta, recunoscându-l ca membru al rudeniei sale, îi zice: „Tu ești din oasele mele și din carnea mea” (Fac 29, 14). Această imagine, care reflectă foarte bine caracterul concret al Bibliei, demonstrează importanța familiei la vechii israeliți.

Într-adevăr, familia era pentru evreii biblici celula de bază a societății. Ea era ceea ce am putea numi o „entitate juridică”, o parte a tribului sau a seminției. Membrii unei familii se simțeau, într-adevăr, a fi același „os” și aceeași „carne”; iar „a avea același sânge însemna a avea același suflet”¹⁷. Legislația asupra familiei se dezvoltă în Vechiul Testament pe temeiul acestui principiu. Preceptele acestei legislații reflectă preocuparea pentru menținerea permanenței, a purității și a autorității familiei. În măsura în care israeliții rămân fideli Legii, ei recunosc familiei un loc determinant în societate.

Dar familia are la vechii evrei nu numai un rol social, ci și unul religios. Unele sărbători se celebrău în familie, ele reunindu-i pe toți membrii unei familii, iar capul familiei fiind un fel de oficiant. Așa era, de pildă, sărbătoarea Paștilor, care se celebra în familie (Ieș 12, 3; 13, 8).

¹⁷ Daniel-Rops, *La vie quotidienne en Palestine au temps de Jésus*, Paris, 1961, p. 142.

Cuvântul „familie” acoperea, de altfel, o realitate mai largă decât ceea ce înțelegem astăzi prin familie. Ebraicul *ah* (în aramaică *aha*) însemna deopotrivă frate, frate vitreg, văr, rudă apropiată. Astfel, Avraam îi zice nepotului său Lot: „Să nu fie sfadă între mine și tine..., căci suntem frați”, (Fac 13, 8). Tot frate îl numește Laban pe nepotul său Iacov (Fac 29, 15). În cartea I Paralipomena, fiii lui Chiș sunt numiți frații fiicelor lui Eleazar, deși erau, de fapt, verii lor (I Paral 23, 21-22)¹⁸.

Se cuvine subliniată, de asemenea, solidaritatea familiei la vechii evrei. Situația fericită sau nefericită a unuia din membrii familiei avea un impact puternic asupra tuturor membrilor acelei familii. După învățătura rabinilor, cel ce nu se simțea „păzitorul fratelui său” (c. Fac 4, 9) trebuia socotit asemenea lui Cain¹⁹.

b) Obligația căsătoriei.

Monogamia și poligamia. Leviratul

Prima poruncă dată de Dumnezeu protopărinților a fost „Creșteți și vă înmulțiți” (Fac 1, 28). De aceea, căsătoria era în mare cinste la evrei. După o zicăre rabinică, „un celibatar nu este cu adevărat om”²⁰. Celibatul era considerat o anomalie, ba chiar o rușine. Existau totuși, în

¹⁸ Ambiguitatea acestui termen a dat naștere cunoscutei probleme a „fraților” lui Iisus, care au fost de fapt veri ai Săi. A se vedea Pr. Prof. Vasile Mihoc, *Cu privire la „frații” Domnului*, în Idem, *Șapte tâlcuiri biblice despre Maica Domnului*, Ed. „Teofania”, Sibiu, 2001, p. 18-30.

¹⁹ Cf. Daniel-Rops, *op. cit.*, p. 143.

²⁰ Genesis Rabbah, IV, 3, apud Daniel-Rops, *op. cit.*, p. 144.

epoca Mântuitorului, oameni care alegeau celibatul din motive religioase. Este vorba, mai ales, de esenieni, această comunitate cvasimonastică stabilită pe țărmul apusean al Mării Moarte, care ne-a lăsat importante manuscrise descoperite începând cu anul 1947. De asemenea, nazireii practicau abstenența, cel puțin pentru o anumită perioadă de timp.

Pentru a asigura mai bine permanența neamului și a familiei, vechii evrei admiteau poligamia. Chiar unii judecători și regi bine plăcuți lui Dumnezeu, ca Ghedeon, David sau Solomon, au avut haremuri, numărul mare de soții și concubine fiind un semn al puterii lor (Jud 8, 30; II Regi 2, 2; III Regi 11, 1). Din motive mai ales de ordin economic, oamenii de rând se mulțumeau cu două femei (I Regi 1, 2). Dacă prima soție era stearpă, soțul își lua, de obicei, o a doua soție sau o concubină; în acest caz, însă, prima soție, „soția din tinerețe” (Is 54, 6), nu era repudiată. Bineînțeles că această situație crea destule dificultăți. Deși bărbatul israelit avea dreptul de a avea mai multe femei²¹, totuși un curent puternic în iudaism socotea că numai monogamia reprezintă cu adevărat idealul de căsătorie, că numai ea este conformă cu voia lui Dumnezeu. În jocul de cuvinte din Fac 2, 23: „Ea se va numi *ișah*, pentru că este luată din *iș* al ei”, unii comentatori rabinici văd o adevărată cartă a unirii monogame. Primul poligam de care vorbește Biblia a fost Lameh (Fac 4, 19), un urmaș al lui Cain, ceea ce, desigur, nu oferea poligamiei o bună recomandare. În scrierile

profetice, idealul căsătoriei monogame este înfățișat ca un simbol al unirii dintre Iahve și poporul Său (Ier 2, 2; Iez 16, 8; Os 2, 9; Mal 2, 14). Iar în cartea Tobit, o adevărată istorie familială, monogamia apare ca ceva nu numai firesc, ci și uzual. Poate că cea mai importantă dovadă că monogamia constituia idealul de căsătorie o dovedește faptul că marelui preot (arhiereului) israelit îi era cu totul interzis de a avea mai mult decât o femeie²². Se pare că în vremea lui Iisus predomina monogamia. Și deși Sfintele Evanghelii nu ne redau vreun cuvânt direct al Mântuitorului împotriva poligamiei, este absolut clar că ea nu-și putea avea locul în înalta Sa concepție despre căsătorie (a se vedea, mai ales, Mt 5, 31-32 și 19, 2-12).

Evreii se căsătoreau foarte tineri. Rabinii, în general, socotesc vârsta de 18 ani a bărbatului ca cea mai potrivită pentru încheierea unei căsătorii. Unii chiar afirmă că Dumnezeu îl blestemă pe bărbatul care încă nu e căsătorit la vârsta de 20 de ani. Cât despre fete, ele erau căsătorite chiar la 12-13 ani²³.

Legea le interzicea israeliților de a-și lua femei din neamurile păgâne, ca nu cumva să fie atrași de ele la idolatrie (Ieș 34, 15-16). Încă înainte de promulgarea Legii lui Moise, Avraam trimisese să i se aducă fiului său Isaac o soție din neamul său (Fac 24), iar Iacov a fost trimis de tatăl său să-și găsească soție dintre rudele sale din Mesopotamia (Fac 28, 1-7). Legea mozaică interzicea unirile între rudele de sânge, conform principiului: „Nimeni să nu se apropie de nici o rudă după trup (*literal*: să nu-și apropie trupul de

²¹ „Un bărbat poate avea oricâte femei vrea”, zicea un rabin (Talmud, tratatul Yebamoth LXV a; apud Daniel-Rops, *op. cit.*, p. 145). Alții limitau însă numărul soțiilor la patru (*ibidem*, XLIV, a, apud *ibidem*).

²² Talmud, tratatul Yoma XIII, a; apud Daniel-Rops, *op. cit.*, p. 145.

²³ Cf. Daniel-Rops, *op. cit.*, p. 145-146.

trupul său), cu gândul ca să-i descopere goliciunea” (Lev 18, 6). Legea chiar conține diferite reglementări în această privință, interzicând unirea fiului cu mama sa, unirea unui bărbat cu una din femeile tatălui său, cu sora sa sau cu sora sa vitregă, a unui nepot cu mătușa sa, cu nepoata, cu nora sau cu cumnata sa (în afara cazului de levirat, cum vom vedea). Era oprită, de asemenea, căsătoria unui bărbat cu două surori (a se vedea, în ce privește aceste interdicții, Lev 18, 7-18; Deut 27, 20-23 ș. a.). Legea prevede pedeapsa cu moartea pentru cel ce încălca vreuna din aceste interdicții (Lev 20, 11-12 și 14).

Dacă un bărbat căsătorit murea fără să aibă copii, frațele său era obligat s-o ia în căsătorie pe văduvă, iar primul lor născut urma să poarte numele celui mort, „pentru ca numele acestuia să nu se șteargă în Israel” (Deut 25, 5-10). Aceasta era ceea ce se numește o căsătorie de *levirat*, de la termenul latin *levir*, care reprezintă traducerea ebraicului *yaham*, care înseamnă „cumnat”. Este sigur că legea leviratului era în uz la evrei și în vremea Mântuitorului. Se știe că, într-o discuție a Sa cu saducheii, aceștia invocă drept te-me-i al necredinței lor în învierea morților cazul unei femei care a avut ca soți, rând pe rând, șapte frați (Mt 22, 24-27). Aplicarea practică a legii leviratului nu era însă de loc simplă; de aceea, în *Talmud*, codificarea ei ocupă aproape un întreg tratat (tratatul *Yebamoth*)²⁴.

c) Logodna și nunta

De obicei, părinții erau cei care căutau femeie fiului lor. Odată hotărâtă căsătoria, tinerii erau considerați logodiți. Se făcea o distincție clară între logodnă și căsătorie. Doi tineri erau considerați a fi soți numai după ce bărbatul o „lua la sine” pe femeia sa (Deut 20, 7). Această „luare”, în sensul de „luare în posesiune”, în ebraică *hakhnachah*, însemna căsătoria propriu-zisă. Astfel în *Evanghelia de la Matei*, îngerul îi zice dreptului Iosif: „Nu te teme a lua pe Maria femeia (logodnica) ta” (Mt 1, 20); ceea ce însemna că cea care-i fusese până atunci logodnică, de acum înainte avea să conteze în ochii tuturor ca soția (femeia) sa.

Deși exista această distincție între logodnă și căsătorie, totuși Legea prevedea pentru cei logodiți drepturi și obligații aproape identice cu cele ale celor căsătoriți. Astfel, de pildă, logodnica bănuită de infidelitate era supusă, ca și soția, probei „apei amare” (Num 5, 11-31). Cel puțin așa rezultă din apocrifă numită *Protoevanghelia lui Iacov*, după care însăși Sfânta Fecioară Maria ar fi fost supusă acestei probe²⁵. Dacă era socotită vinovată, logodnica era ucisă cu pietre, ca și soția adulteră. Tot ca și soția, logodnica nu putea fi repudiată decât dându-i-se o „carte de despărțire” (cf. Deut 24, 1; Ier 3, 1; Mt 5, 31; 19, 7). Dacă murea logodnicul, ea era socotită ca o văduvă. Iar copilul conceput în perioada logodnei era socotit legitim.

Înainte de încheierea căsătoriei trebuia rezolvată problema dotei, a zestrei. De fapt, tatăl miresei nu dădea, ci

²⁴ Cf. *ibidem*, p. 149.

²⁵ Cf. *ibidem*, p. 150.

Respectiv, primea zestre; era ca și cum mirele și-ar fi cumpărat soția de la viitorul său socru (Fac 34, 12; I Regi 18, 25; cf. Ieș 22, 16). Bărbatul trebuia să fie în stare să-și întrețină soția, căci zice Isus Sirah: „Sminteală, urâciune și rușine este când femeia hrănește pe bărbatul său” (25, 24).

Când totul era bine rânduit și când se încheia perioada logodnei, care, de obicei, dura un an²⁶, avea loc căsătoria, „ziua de nuntă”, la care face Mântuitorul aluzie în unele dintre parabolele Sale. Era o zi de mare sărbătoare, căreia Creștinismul îi va da un sens mistic, vorbind de „nunta Mirelui” Hristos cu Biserica Sa. La nuntă erau invitate toate rudele, dar și tot satul și toți prietenii celor două familii, a mirelui și a miresei. *Evangelhia de la Ioan* ne spune că Însuși Iisus, Maica Sa și ucenicii Săi au fost invitați la o nuntă în Cana Galileii (In 2, 1-12). În ajunul nunții, mirele, îmbrăcat în haine de sărbătoare, cu o cunună pe cap (cf. Is 61, 10) și înconjurat de un cortegiu de tineri – de cei care se numeau „prietenii mirelui” și care „se bucurau cu bucurie” de prezența și de atenția mirelui (cf. In 3, 29) – mergea și își lua mireasa, aducând-o în casa părinților săi. Aceștia rosteau o formulă de binecuvântare, pentru fericirea și fecunditatea noii familii (cf. Fac 24, 60). Seara o petreceau în veselie, mireasa rămânând, însă, într-o încăpere aparte, împreună cu prietenele ei. A doua zi, sărbătoarea continua. Mireasa apărea frumos împodobită, ca o regină – căci, de fapt, întregul ceremonial era „regal” – și însoțită de fecioare, prietenele ei, care, cum ar părea să rezulte din Parabola celor zece fecioare (Mt 25, 1-13), purtau lămpi aprinse. Ele

²⁶ *Ibidem*, p. 149.

cântau, desigur, imne ca cele pe care le găsim în *Cântarea Cântărilor*. Sărbătoarea dura șapte zile și chiar mai mult, oaspeții venind și participând la masă și, în general, la bucuria nunții în grupuri, rând pe rând.²⁷

d) Soț și soție, părinți și copii

În familia israelită, fiecare membru al ei își avea locul și rolul bine precizate. Tatăl era „capul” familiei, noțiunea însăși de familie fiind redată în mod obișnuit prin expresia „casa tatălui”. Femeia se adresa chiar uneori bărbatului ei numindu-l *baal*, adică „domn”, sau *adon*, „stăpân” (Fac 18, 12; cf. I Petru 3, 6). Copiii erau considerați oarecum ca fiind proprietatea tatălui lor, care, în cazul unor abateri grave, putea chiar să-i pedepsească cu moartea²⁸; dar dreptul de viață și de moarte al tatălui asupra fiilor săi putea fi exercitat numai sub controlul bătrânilor cetății (Deut 21, 19-23). În orice caz, tatăl era cu adevărat un „stăpân al casei” sale (οἰκοδεσπότης, Mt 20, 1). Nu numai că porunca a V-a din Decalog condiționează „binele” copiilor de cinstirea părinților lor: „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți fie bine și să trăiești mulți ani pe pământul pe care Domnul Dumnezeuul tău ți-l va da ție” (Ieș 20, 12); ci necinstirea părinților este, după Legea lui Moise, sancționată cu moartea (Lev 20, 9). Cartea *Isus Sirah* (3, 1-16) explică pe larg în ce constă cinstirea părinților, „cu fapta și cu cuvântul” (v. 8).

²⁷ Pentru o descriere mai pe larg a ceremonialului nunții la evrei, a se vedea Daniel-Rops, *op. cit.*, p. 151-153.

²⁸ În ce privește drepturile tatălui asupra copiilor săi, a se vedea, de pildă, Fac 22; 28; Ieș 21, 7-10; Jud 11, 30-40; I Regi 1, 24-28 ș. a.